

6 september 2023

Uitgave van de Leido Academy, het thema-netwerk voor LevenLang Leren

mbo – hbo – wo
Een ‘spectrum’ in dienst van de arbeidsmarkt....
En ‘nieuwe namen’ voor die sectoren... (incl. voor het vmbo)

1 Inleiding

In het afgelopen studiejaar is veel te doen geweest rond het positioneren van het mbo, hbo en wo binnen ons onderwijsstelsel. Degenen die daarin een opleiding volgen, worden nu in formele zin als studenten gezien. Omdat mbo-studenten (eerder: ‘deelnemers’) binnen ons systeem formeel hun eigen plek hebben maar vervolgens (pas) via niveau 4 van ons NLQF kunnen doorstromen naar het hbo, kwam de discussie op gang over de waarde en status van de betreffende opleidingen – en dus de studenten¹. Iedere afgestudeerde heeft als zodanig een eigen en specifieke waarde voor de arbeidsmarkt, gelet op de relevantie van de gevolgde opleiding daarvoor.

In het kader van dit alles kwam minister Dijkgraaf met het beeld van het hebben van een ‘waaier’ binnen ons onderwijsstelsel. Dat beeld werd al snel door anderen overgenomen, zonder te kijken naar waar het eigenlijke probleem zit. Het is zo dat de waarde van een opleiding wordt bepaald door de ‘ontvangende partij’, dus de arbeidsmarkt. Maar daarnaast speelt vooral aan de kant van degenen die met een opleiding willen beginnen, samen met ‘hun omgeving’, een cruciale rol het beeld dat het niveau van de opleiding oproept binnen de maatschappij. Daarmee knelt er van alles als het erom gaat om duidelijk te maken wat nu eigenlijk de status van elke sector is en misschien ook gewoon moet zijn.

Het symbolisch gebruik van ‘de waaier’ valt te zien als een eerste maar heel geslaagde poging om de drie sectoren een plek te geven binnen het onderwijsstelsel, steeds op zichzelf beschouwd maar tevens in een bepaalde samenhang te zien. Vervolgens is het CBS op verzoek van OCW aan de slag gegaan om te zien wat een bruikbare insteek kan zijn, maar (ook) het onderzoek dat is verricht, biedt (nog) geen concrete oplossing.

Daarbij speelt vooral mee dat we het NLQF hebben en dat alle formele kwalificaties daaraan zijn gekoppeld. Tevens hebben we gekozen voor een binair systeem, met hbo en wo. Er zijn landen met een unitair systeem, dus alleen met universiteiten, waardoor er ruimte ontstaat voor de pure

¹ Twee zaken in de kantlijn.

- 1 In ons land mogen mbo-4-studenten zonder aanvullende eisen doorstromen naar elke hbo-opleiding (Ad of Bachelor). Dat is een zeer bijzondere situatie als we kijken naar veel andere landen. Vaak is dit pas mogelijk na een vorm van aanvullende scholing of via brugprogramma’s, maar ook wordt het ‘mbo’ alleen en vooral gezien als ‘de passende weg’ naar de arbeidsmarkt.
- 2 Een hoog-oplaaiende uitwisseling van meningen betrof en betreft nog de invulling van de zgn. introductie-activiteiten. Hogescholen organiseren allerlei zaken, net als universiteiten, en omdat ze samen vaak in een stad het hoger onderwijs vertegenwoordigen werken ze daarbij samen. Vanuit het mbo zijn er ook dit soort introducties, maar degenen die aan een mbo-opleiding beginnen, komen vanuit het vmbo en zijn dus een stuk jonger dan de beginnende hbo’ers en wo’ers. Vorige maand bleek dit ook in de berichtgeving over de aantallen nieuwe mbo’ers die zich hebben aangemeld voor de betreffende activiteiten. Bovendien weten degenen die aan het laatste jaar van een mbo-4-opleiding beginnen, dat ze het volgende jaar in voorkomend geval als nieuwe hbo-student aan die introductie kunnen meedoen. Het gaat dus nu vooral om het mogen inzetten van de status als student als er algemene activiteiten worden georganiseerd door externe partijen (en daar valt de gemeente ook onder) en die onder de noemer van ‘studentbijeekomen’ worden aangeboden. Daarmee lijkt het uit te draaien op discussies die vooral via die externe organisaties lopen en daarom aldaar in de komende tijd zullen moeten worden opgelost.

secundaire beroepsopleidingen (ons mbo dus, internationaal gaat het om 'Vocational Education and Training, VET') om parallel aan het 'hogere onderwijs' kwalificaties te ontwikkelen en aan te bieden. Die vallen onder het begrip Higher VET of Higher Vocational-Professional Education. Dat wil dus zeggen dat mbo en die hogere niveaus een eigen 'beroepskolom' vormen, met de mogelijkheid om studerenden de kans te bieden 'door te groeien'.

Kortom, hoe je ook wendt of keert, door een formeel raamwerk te hebben met daarbij te hanteren niveaus blijf je werken met een systeem waarbij mbo en hbo in een zekere ordening zijn terug te vinden. Het beeld van een 'waaier' doet daar niets aan af.

2 Poging van onze kant in eerdere nieuwsbrief... nog even langslopen

In een eerdere nieuwsbrief hebben we een eerste poging gedaan om hiervoor een andere en aanvaardbare insteek te vinden. Die kwam kortweg gezegd op het volgende neer:

- Gebruik de niveaus binnen de huidige sectoren, omdat het negeren ervan nog veel meer schade aan het stelsel zal berokkenen, ook internationaal, en de status van het NLQF (en EQF) zal ondermijnen;
- Voeg eraan toe wat de mogelijkheden zijn om verdere stappen te zetten, binnen de arbeidsmarkt, de formele sectoren en met inzet van non-formele kwalificaties (gekoppeld aan het NLQF). Dat betekent bijvoorbeeld voor de Ad-opleiding: het vinden van een baan op niveau 5, het kunnen doorstromen naar een aanvullend bachelorprogramma en het kunnen gaan behalen van certificaten op de niveaus 5 en 6 - en dan vaak in combinatie met een baan als het gaat om het doen van bedrijfsopleidingen.

Het betekent dat er meer duidelijkheid is over de positionering van de te onderscheiden sectoren. Maar ze zijn tevens aan elkaar te koppelen, zoals bij het mbo en het hbo door een doorlopende leerweg te maken met mbo-4 en de Ad. Als daarbij wordt gemeld dat na de Ad vaak in twee jaren de Bachelor is te verwerven, is er vervolgens mede een doorlopende leerlijn aan te verbinden..

Veel ingewikkelder is aan te geven – en het aan alle betrokkenen duidelijk maken en iedereen ervan te overtuigen dat 'het nu eenmaal zo is afgesproken met elkaar, nationaal en internationaal' – dat we ons stelsel, ook in Europa, hebben geordend op basis van een aantal ingrediënten: praktische zaken, theoretische benaderingen en onderzoeksvaardigheden. Dat zie je bij de initiële opleidingen nadrukkelijk terug, als het gaat om de formele benadering. Bij het volwassenenonderwijs kan het anders worden aangevlogen, ook als het gaat om de toelating. Iemand die ouder is kan mede de opgedane werkervaring inzetten. Dan zou het daarbij helemaal niet vreemd zijn om iemand de mogelijkheid te bieden om met formeel mbo-4 als laatste diploma aan een Master te laten beginnen, enz.²

Het raamwerk is dus een ordening. De belangrijkste afspraak daarbij voor de formele opleidingen dat het vastgelegde niveau daarvoor zich vertaald naar een programma met eindtermen en leeruitkomsten waarvan kan worden aangetoond dat een duidelijke kern ervan zich op dat niveau bevindt³. Daarop vindt ook de controle en de vaststelling plaats. Maar waarom zou een mbo-4-

² Interessant hierbij is overigens een tweetal voorbeelden:

- In Frankrijk is te zien dat studenten (vooral in de techniek) die een niveau 5 afronden, de kans krijgen van bepaalde (technische) universiteiten om meteen aan een Master te beginnen. Dat kan als het programma van de Master smal is ingevuld en daarmee wordt voortgebouwd op de kernvakken (body of knowledge and skills). Zo kan de Bachelor als het ware worden overgeslagen, al is dat altijd nog een soort vangnet als het met de Master niet lukt en terugkeer naar het aanvullend bachelorprogramma voor de hand ligt.
- Er is een beweging gaande in veel landen waarbij grote en middelgrote bedrijven mensen werven op basis van het kunnen aantonen dat de kernwerkzaamheden van een functie kunnen worden verricht. Dat kan mede door het hebben van een certificaat of door het afleggen van een assessment in combinatie met het aantoonbaar hebben opgedaan van relevante werkervaring. Dat heet 'skills-first hiring', aldus mede te zien als een ontwikkeling waarbij op een gegeven moment er geen noodzaak (meer) is om een volledig en formeel diploma te behalen. Dat kan een forse uitdaging voor het (hogere) onderwijs gaan worden.

³ Dat is een 'onderwijs-benadering'. Hoewel het opleidingsprofiel dient te zijn gebaseerd op hetgeen voor de afgestudeerden 'klaar ligt' aan functies op de arbeidsmarkt, is het beroepsprofiel vaak maar deels een afspiegeling van hetgeen binnen een functie in de praktijk wordt gedaan. Natuurlijk kan daarvan een behoorlijk deel op niveau 5 plaatsvinden, maar daarnaast kunnen de vereiste competenties zich op alle niveaus bevinden, zowel lager als hoger. Zoals bij voetnoot 2 al is aangegeven, zitten steeds meer werkgevers te wachten op het hebben verworven van die kerncompetenties, door het werven van mensen via 'skills-first hiring'.

opleiding niet de 15% aan keuze-eenheden mogen invullen met onderwijseenheden die zich op de niveaus 5 en 6 bevinden, als dat past bij de functies waarvoor wordt opgeleid? Formeel mag het niet, maar als mbo-studenten daaraan samen met hun omgeving een meerwaarde kunnen ontleenen, waarom niet⁴?

Het houdt dus in dat we in ons land in de communicatie over het stelsel meer dienen te zeggen over deze ordening, maar tevens kunnen aangeven welke leerwegen er zijn te volgen. Dat kan bij elk diploma gebeuren, op basis van de meest actuele mogelijkheden binnen het stelsel.

3 'Waaier' vervangen door 'Spectrum'

Het gebruik van een begrip als 'waaier' is op zichzelf een prima actie geweest, om de zaak op te schudden. Maar bij goed nadenken wat voor beeld dit kan oproepen kan niet anders dan de conclusie worden getrokken dat het wel de sectoren mbo, hbo en wo aan elkaar koppelt, maar dat de ordening gewoon in stand blijft. Ze komen niet 'naast elkaar' te staan, mede omdat er bij het mbo en hbo geen sprake is van een wettelijke overlap en vanwege de formele eis dat eerst mbo-4 moet worden afgerond om tot het hbo te kunnen worden toegelaten – los van andere arrangementen als het gaat om werkenden en het inrichten van het volwassenenonderwijs.

We willen voorstellen om een andere 'beeldende' term te gaan gebruiken. Daarbij kan worden gekeken naar het hebben van drie belangrijke componenten van de kwalificaties zoals al eerder gemeld, hier in onze bewoordingen omschreven:

- praktische zaken
- theoretische benaderingen
- onderzoeks-vaardigheden.

Uiteraard moeten ze altijd in een bepaalde context worden gezien, met daarbij het bezien welke mix het beste kan worden gehanteerd om de samenhang te bewaken.

Omdat met deze componenten, met ook weer bepaalde onderverdelingen, 'kleur geven' aan een kwalificatie, stellen we voor om te spreken van een **'Spectrum'**.

Volgens Wikipedia is een 'spectrum' of 'verloop' een reeks van opeenvolgende kleuren, geluiden of andere verschijnselen. Het betekent mede dat binnen bepaalde 'fysieke' kaders sprake is van een ruimtelijke ordening, van diverse kanten te benaderen, en daarmee 'in te kleuren' afhankelijk van de wijze waarop ermee wordt omgegaan. Dat kan dus ook met de sectoren mbo, hbo en wo.

4 Nieuwe namen voor mbo, hbo en wo (en vmbo)

De meest rigoureuze aanpak voor hetgeen speelt, is het aanpassen van de namen voor de drie sectoren mbo, hbo en wo (en het vmbo kan dan meteen worden meegenomen). Niet dat er dan van alles meteen verandert qua status of positionering, maar alles dat kan bijdragen aan het veel meer accepteren van de inbedding in ons onderwijsstelsel, is zonder meer meegenomen. Vervolgens zal er hard dienen te worden gewerkt aan het verder verbeteren van het imago van het mbo, maar ook het hbo – denkend aan uitspraken die nog steeds worden gedaan uit bepaalde hoeken, ook al vormen hbo en wo samen onze 'nationale hoger onderwijsruimte'. Zoals eerder al aangegeven betekent het tevens dat het van belang is om duidelijk maken welke leerwegen er zijn en hoe het mbo, hbo en wo daarin zijn opgenomen. Aan het eind vatten we dat nog een keer kort samen.

Uitgangspunt bij ons voorstel is dat we als land het beste kunnen aanhaken bij hetgeen internationaal gebruikelijk is voor het geven van namen aan onderwijssectoren. Er kan tevens in bepaalde gevallen meer onderscheid worden gemaakt, hetgeen in de Europese context van pas kan komen⁵. We gebruiken toch al binnen het hbo en wo vooral Engelse namen en graden, dus het is niet

⁴ We kunnen een parallel trekken met wat bij diverse hbo-bacheloropleidingen gebeurt door een minor aan te bieden die het brugprogramma omvat richting de wo-masteropleiding. Ook daarmee wordt een aanvullend deel op een wat hoger niveau aangeboden. Dat mag in formele zin niet, zoals een aantal jaren geleden in een Kamerbrief vanuit de ministerie is gemeld, aangezien een gehele opleiding moet vallen onder het eigen opleidingsprofiel. Men kan die 'minor' wel aanbieden maar dan extra-curriculair... voor degenen die dat willen. Overigens wordt hierop niet gehandhaafd door de NVAO en de Inspectie.

⁵ Een voorbeeld is dat we in ons land spreken over middelbaar *beroepsonderwijs* en hoger *beroepsonderwijs*. In veel landen is dit terug te vinden, het hebben van alleen maar 'beroeps' als aanduiding. In de internationale context wordt echter binnen het mbo gesproken over '*vocational*' en bij het hbo over '*professional*'. Het is zelfs zo dat al gaandeweg die begrippen als het ware zijn 'gereserveerd' voor die sectoren, dus dat alleen binnen het hoger onderwijs het gebruik van de aanduiding 'professional' kan worden geclaimd.

vreemd ook een volgende stap te zetten. De voortschrijdende internationalisering binnen het 'mbo' en ook op hogere niveaus is mede daarvoor een reden.

In samenhang met alle discussies die zijn en worden gevoerd willen we van deze gelegenheid gebruikmaken om af te stappen van het begrip 'hoger' binnen de Nederlandse context. Internationaal is het gebruik van de aanduiding 'Higher Education' simpelweg al zodanig ingeslepen dat het geen zin heeft om daaraan binnen het Bolognaproces te gaan tornen. De 'European Higher Education Area' is gewoon binnen dat proces ontstaan zonder ooit te hebben stilgestaan bij wat dan 'lower' zou moeten zijn of waarom die opleidingen 'hoger zijn'⁶. Er was toen al sprake van het begrip 'tertiair onderwijs', met 'secundair onderwijs' en 'primaire onderwijs' als de eerste twee 'lagen' van een onderwijsstelsel. Maar door juist als betrokken ministers voor een eigen 'hoger onderwijs' te kiezen, zonder te refereren aan de bestaande situatie⁷, hebben vrijwel alle landen te maken gekregen met de uitdaging om alles goed in te passen in het stelsel en te zorgen voor allerlei andere leerwegen om de EHEA niet in de weg te zitten met alle daaraan gekoppelde afspraken.

Dus in ons voorstel geen 'hoger' meer te gebruiken. Maar internationaal moeten we het gebruik van het begrip 'Higher Education' gewoon respecteren. Dat betekent dus ook dat die internationale benamingen wordt gebruikt als 'vertalingen' van onze Nederlandse namen.

MBO

Het voorstel is als nieuwe naam te gebruiken: **Specialistisch Beroepsgericht Onderwijs (SBO)**. Daarmee wordt aangesloten bij de internationale naam: Vocational Education and Training (VET). De 'training' is daarbij 'vertaald' naar het zich richten op beroepen waarbij de afgestudeerden zich als een specialist in het vakgebied mogen affichereren⁸.

HBO

Het voorstel is om te gaan gebruiken: **Beroepsonderwijs en Praktijkgericht Onderzoek (BPO)**. In de internationale setting is het: Professional Higher Education (PHE). Dat is overigens al een 'aangepaste' vertaling van Hoger Beroepsonderwijs (let op de volgorde, HBO). Daarnaast is binnen de afspraken van het Bolognaproces sprake van 'onderwijs' en 'onderzoek'.

WO

Hiervoor is het voorstel: **Academisch Onderwijs en Onderzoek (AOO)**. Internationaal heeft men het over: Academic Higher Education. Dat sluit best aardig aan bij het huidige 'wetenschappelijk onderwijs' en die internationale afspraken over 'onderwijs' en 'onderzoek' binnen de EHEA.

Daarnaast zijn de volgende afspraken te maken:

- Voor de niveaus 5 en hoger spreken we van 'tertiair onderwijs';
- Voor de niveaus 2, 3 en 4 (inclusief het vmbo) gaat het om 'secundair onderwijs';
- Het gaat bij de niveaus om de formele koppeling aan het NLQF van de kwalificaties.

VMBO

Voor het huidige 'vmbo' kan worden gebruikt: **Algemeen Beroepsgericht Onderwijs (ABO)**. Binnen het vmbo zijn allerlei routes te vinden, met daaronder ook de theoretische leerroute – die nog steeds 'mavo' mag worden genoemd. Daarom dus het gebruik van het begrip 'algemeen' –

⁶ Dat autonome handelen van vooral de universiteiten heeft ook geleid tot het benoemen van de Bachelor tot de 'eerste cyclus' en het daarmee nadrukkelijk negeren dat er in veel landen al een 'tweejarige opleiding' bestond. Die werden door de topuniversiteiten niet verzorgd of ze waren gekoppeld aan wat je 'Colleges' zou kunnen noemen. Het heeft veel energie gekost om toch de 'short cycle' ingevoerd te krijgen, formeel in 2018... hetgeen niet nodig was geweest als vanaf het begin van het Bolognaproces alle soorten opleidingen waren meegenomen.

⁷ Een toch wel ingrijpend besluit – overgenomen door alle landen – werd in 2013 genomen binnen het Bolognaproces nl. dat vanwege de voortschrijdende invoering van de nationale raamwerken op basis van het EQF niveau 4 het hoogste niveau is dat directe toelating tot het hoger onderwijs geeft. Daarom moest in Nederland het vwo op 4+ worden gezet (stond eerst op 5...) en kwam bijvoorbeeld in Duitsland het 'vwo' aldaar op 4 in plaats van op 5 (om daarmee een formeel gat te laten ontstaan, tot vandaag de dag).

⁸ Een optie die ook in ons overleg is gepasseerd, is het gebruik van het begrip 'vakmanschap'. Dat zou kunnen door het voor het mbo te gebruiken: Beroepsgericht Onderwijs en Vakmanschap (BOV). Om allerlei discussies te voorkomen hebben we toch maar voor een andere benaming gekozen.

naast het 'havo'. Het doet geen recht aan de zelfstandigheid van het huidige vmbo om het alleen maar te zien als een voorbereiding op het mbo. Men kan ermee ook naar de tweede fase van het havo.

5 VPE (formerly known as Higher VET)

In ons onderwijsstelsel kennen we geen 'Higher VET', dus geen formele opleidingen op niveau 5 en hoger die voortbouwen op het mbo. Daarbij zou de SBB moeten worden betrokken, samen met het werkveld. In andere landen is die ontwikkeling wel gaande – naast de reeds bestaande structuur – om vaak parallel aan de universiteiten kwalificaties te kunnen aanbieden.

Er wordt in internationaal verband tevens voor gepleit om niet mee te liften op het begrip 'higher' en daarom voor die kwalificaties te spreken over 'Vocational-Professional Education'. Dat geeft aldus de combinatie – en de brug – tussen mbo en hbo aan.

We denken niet dat het mbo in de nabije toekomst in ons land formeel aan de slag kan gaan met niveau 5 en zeker niet met niveau 6. Er wordt verwacht dat de combinatie mbo-4/Ad voldoende mogelijkheden biedt en zal gaan bieden om mbo'ers de kans te geven met een opleiding op niveau 5 aan het werk te gaan – als de Ad meer kansen biedt dan mbo-4.

Maar met de verdere invoering van het NLQF als raamwerk voor alle soorten kwalificaties liggen er prima kansen voor ROC's om in de private setting korte opleidingen te gaan ontwikkelen en aan te bieden en deze op niveau 5 te laten plaatsnemen via het NCP van het NLQF. Deze kwalificaties kunnen vooral worden opgesteld in het verlengde van mbo-4-opleidingen (inclusief keuzedelen), mede op basis van ontwikkelingen in het werkveld waardoor mbo-4-afgestudeerden de bijbehorende certificaten kunnen gaan behalen om sterker aan de slag te kunnen gaan. Mogelijk zijn ze ook te combineren met een startfunctie op niveau 4 om aldus door te groeien naar niveau 5.

Daarmee wordt een parallelle 'sector' naast de Ad-opleidingen vormgegeven, via die koppeling aan het NLQF, als zodanig te zien als een specifieke deelsector van de hierboven genoemde VPE-sector. Maar het ligt dan ook voor de hand om als VPE-aanbieder afspraken te maken met hogescholen over de opties om als werkende door te stromen naar een formele (deeltijdse) Ad-opleiding, met een duidelijke verkorting van de resterende leerweg. Op die wijze kan men als mbo en hbo elkaar van dienst zijn.

Overigens kunnen alle bekostigde hogescholen eenzelfde constructie gaan gebruiken voor Ad'ers en Bachelors zodat die daarna certificaten kunnen behalen via een private instelling op niveau 6 resp. niveau 7. Zo'n private aanbieder is dan wel een partner van een hogeschool, op basis van de formele regels voor de 'helderheid'.

6 Dus afspraken...

We zetten de zaken die hierboven zijn aangekaart, kort op een rijtje als het gaat om het komen tot een aanpassing van het onderwijsstelsel, als een alternatief van 'de waaier' en de daarbij aan te passen namen voor het mbo, hbo, wo en dan ook meteen het vmbo. De minister heeft zoals bekend eerder dit jaar het CBS om dergelijke alternatieven gevraagd maar dat heeft nog niets concreets opgeleverd vanwege allerlei 'ingesleten' patronen en onderliggende afspraken. Mocht de discussie op dit punt verder worden gevoerd, dan mogen deze voorstellen 'gratis en voor niks' daarbij worden betrokken, ook door het ministerie als het gaat om de 'toekomstverkenningen'. Dat rijtje:

- We blijven gewoon werken met de niveaus van het NLQF en daarmee het EQF;
- We hanteren voor de hogescholen en universiteiten het begrip 'hogere onderwijs', maar ze maken deel uit van het Nederlandse tertiaire onderwijs, als 'National Higher Education Area';
- In plaats van de metafoer 'waaier' wordt voorgesteld 'spectrum' te gebruiken;
- Om discussies rond hoger en lager, praktisch en theoretisch, minder en meer... te vermijden kunnen nieuwe Nederlandse benamingen voor het vmbo, mbo, hbo en wo worden ingevoerd;
- Aan elk niveau en type opleiding wordt de status ervan gekoppeld, in samenhang met de mogelijkheden om verder te studeren (leerlijnen), in de formele setting maar ook door te kijken naar de rol van het NLQF voor de non-formele kwalificaties.

Reacties zijn welkom, uiteraard. In een van de volgende nieuwsbrieven zullen we verder ingaan op de mogelijke 'reorganisatie' van het stelsel door te kijken naar nieuwe leerlijnen. Wellicht kan dit gebeuren in samenhang met de 'toekomstverkenningen', als die openbaar gemaakt worden.